הלכה · משנה תורה · מפרשים · יצחק ירנן · ספר מדע

יצחק ירנן על משנה תורה, הלכות יסודי התורה

רבי אליקים גאטינייו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יצחק ירנן על משנה תורה, הלכות יסודי התורה

רבי אליקים גאטינייו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יצחק-ירנן-על-משנה-תורה-הלכות-יסודי-התורה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
פרק ב 5
הלכה א 5
פרק ה 6
הלכה א 6
הלכה ה 7
הלכה ח 13

פרק א

הלכה א

יסוד וכו'. וכתב רבינו בספר המצות מצות עשה וז"ל מצוה ראשונה היא הציווי בהאמנת האלהות וכו' נתבאר שאנכי היא מכלל התרי"ג והרמב"ן הודה לו אלא שהביא לבעל הלכות גדולות שלא מנאה וכתב בעדו דהיינו טעמא כי קבלת המלכות ענין בפני עצמו ומצות הנגזרות ענין בפני עצמו ולדעת זה מ"ש במכות בתשובת השאלה תורה (תרי"ג) [תרי"א] הוו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום לומר שיש בדבור לא יהיה לך ב' מצוות לתרי"ג לא יהיה לך ולא תעשה לך וכו' כי עד כאן הדברות מפי הגבורה מובנות כאשר הם בלשון מדבר על עצמו וכו' אלו תוכן דבריו. והרב מגילת אסתר סייע לרבינו מההיא דהוריות דף ח' דאמר איזו היא מצוה שנאמרה בתחילה הוי אומר זו עבודת אלילים ופי' רש"י דכתיב בתחילת הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו עבודת אלילים ע"כ ומדפירש רש"י כן נשמע דגם האמנה באלהים נאמרה והיא מצוה ראשונה מ"מ בו נכלל גם ענין עבודת אלילים ומי שאינו מאמין היינו כעובד עבודת אלילים אלו דבריו. ולא ידעתי מה זו סמיכה דליכא ראיה אלא מדברי רש"י ובה"ג אינו מפרש הכי ואדרבה מסוגיא זו היא ראיה לה"ג דקרי ליה לעבודת אלילים מצוה ראשונה ש"מ דאנכי אינה מצוה אלא היא ענין אחר וכן ראיתי למהראנ"ח סדר יתרו שהביא מסוגיא זאת סעד לסברת ה"ג, ושוב דחי לה דהתם לא קאי אלא (המ') [אמצוות] לא תעשה ואה"נ דאנכי היא מצות עשה ומן התימה עליו איך לא זכר שר מדברי רש"י לפרש דעתו ושוב ראיתי כן להתשב"ץ ח"א סי' קל"ט יעו"ש כדברי מהראנ"ח.

ומ"מ דעת רש"י שהזכיר אנכי ולא יהיה לך משום דס"ל כדעת רבינו דאנכי היא מצות עשה בפני עצמה אלא כיון דענין הך מצות עשה דהאמנת ה' ולא תעשה דלא יהיה לך הכל הוא ענין אחד שלא לעבוד עבודת אלילים אלא דאית בה עשה ולא תעשה וכ"כ רבינו בפירוש בהלכה ו' לקמן שפירש קאמרינן בש"ס שמצות עבודת אלילים היא תחילה והזכיר רש"י העשה ול"ת שיש בה ודברי אלה מבוררות יותר ממ"ש המגילת אסתר ומ"מ עדיין יש לצדד בדברי רש"י דס"ל כדעת הלכות גדולות דאנכי אינה מצוה אלא על דרך המכילתא שהביא הרמב"ן אנכי היא שקבלתם מלכותי קבלו גזרותי לא יהיה לך ונמצא דאנכי היא הצעה ללא יהיה לך ולכן כתב רש"י בתחילה תחילת עשרת הדברות אנכי ולא יהיה לך כלומר דמיד אחר אנכי כתיב לא יהיה לך שהיא מצוה ראשונה.

עוד כתב המגילת אסתר וז"ל ומ"ש עוד כי דעת בה"ג כי לא מנאו שאנכי הוא יסוד לא

יגרע היות ג"כ מצוה להאמין ביסוד הזה עכ"ל ואין זו קושייא דכוונת הרב לומר דאין זה בכלל מנין המצוות כיון שהוא סוג אחר מופרד מכל המצוות שהיא הצעה לכל המצוות ואינה נמנית אף שמצוה להאמין ביסוד זה.

עוד כתב המגילת אסתר וז"ל ומ"ש עוד וכו' עד משלמות החשבון עכ"ל ולזה יש להשיב כי כל כונת התירוץ הוא לתרץ דאלו הכתובים מורים שהם דברי ה' מכח הלשון אשר הוצאתיך וכן על פני וא"כ ה"ה קרא דלא תשתחוה דסיים כי אנכי ה' אלהיך אל קנא והזכירו שנית וה"ה לשאר וכן ראיתי למהראנ"ח שם כשהעתיק דברי הרמב"ן בלשון קצר פירש דבריו כדפרשנו ועיין להראנ"ח שם גמגם בדבריו שנראה שהביא לעצמו סיוע לבעל הלכות גדולות מהמכילתא והמה דברי הרמב"ן.

עוד כתב המגילת אסתר להליץ בעד רבינו למה שהקשה הרמב"ן עליו שמנה בדבור לא יהיה לך ארבע מניעות לא יהיה לך לא תעשה לא תשתחוה לא תעבדם וא"כ יהיה מפי הגבורה ה' ומפי משה תר"ח וכו' וז"ל לא ידעתי איך יוצא זאת התולדה עד ולא כל פסוק לא יהיה לך יעו"ש ונראה דכוונת הרמב"ן הוא דמידי היינו טעמא דאנכי ולא יהיה לך אמר דהם מפי ה' משום דלשון אשר הוצאתיך וכן לשון על פני מורים כן וא"כ לשון כי אנכי ה' אלהיך אל קנא מורה ג"כ הכי דמה הפרש יש ביניהם.

פרק ב

הלכה א

האל הנכבד וכו'. וכתב רבינו בספר המצות מצות עשה ד' וז"ל היא שציונו להאמין יראתו וכו' זה אומרו את ה' אלהיך תירא ובש"ס סנהדרין אמרו על דרך ויכוח גבי נוקב שם ה' יומת ואימא פירושי דכתיב אשר נקבו בשמות ואזהרה מקרא דה' אלהיך תירא רוצה לומר דנוקב שם יומת הוא שהזכיר שם לבד וא"ת איזה עון בזה כי לא יזכיר שמו לבטלה וכו' עכ"ל נראה בבירור שנטה פירושו בש"ס מפירוש רש"י דפירוש בש"ס וז"ל אימא פרושי שמיה באותיותיו ופירושיה עכ"ל ולא בהזכרת שם שמים לבטלה לבד הו"א יומת ולכאורה נימוקו עמו דמלשון פרושי שמיה משמע כמ"ש רש"י ברם דברי רבינו נראין יותר נכוחין דיש לידחק בלשון הש"ס מכח הראיה דמייתי בש"ס ממאי דכתיב אשר נקבו ושם ליכא אלא הזכרת השמות לבד ולא כמ"ש רש"י ודוק.

פרק ה

הלכה א

ועיין להרב פרי חדש בנימוקיו על הרמב"ם שכתב באות ג' דכתב דכשהגזרה היא להנאת המלכות בדרך משל כגון לבעול כל בתולה הנכנסת לחופה או כגון שיזרעו בשביעית כדי שירויח המלכות הארנונא יעברו ולא יהרגו וכמו שהביא מהירושלמי יעו"ש ויכול היה להביא מסוגיית ריש כתובות דף ג' דקאמר בש"ס שם ולידרוש להו דאונס שרי והא התם שעת השמד היה דהיה גזרה לכל ישראל ואפ"ה אמרו דאונס שרי כיון דהיה הנאת עצמן ואף דכתב הנמוק"י דאסתר לאו שעת שמד מקרי היינו טעמא משום דלאו לישראל לחוד היתה הגזרה אלא לכל האומות בכלל מכלל דאי היתה הגזרה לאומה ישראלית לבדה היתה נקראת שמד וא"כ ההיא דריש כתובות שמד מקרי ולהנאת עצמן שרי. ונראה דעתו דעת עליון דשאני ההיא דריש כתובות שהוא בענין שב ואל תעשה לפי שהנשים קרקע עולם נינהו ולא עבדי מעשה ומשו"ה להנאת עצמן שרי אבל כשהגזרה היא בקום עשה אפי' שהגזרה היא להנאת עצמן יש להסתפק ואמטו להכי הביא מהירושלמי שהוא בקום עשה שיזרעו בשביעית.

ברם מ"ש עוד הפר"ח וז"ל ובהגהות אשרי הניח ספק זה בצ"ע דבריו תמוהים שאין זה מה שנסתפק בהגהות אשרי. אלא מה שנסתפק עוד הרב וז"ל ואיכא לספוקי בשעת השמד אי אתי גוי וקאמר לישראל קטול אספסתא [בשבתא] כיון דלא מכוון אלא להנאת עצמו אי מחייב לממסר נפשיה או לא דהיינו דהשמד לאו להנאתם הוא אלא לעבורי על דברי תורה ובכל המצות אלא דזה הגוי לחוד מכוון להנאת עצמו דבזה איכא לספוקי אף דנאמר דכשהשמד הוא להנאת עצמן שרי לפי שבזה איכא צדדין להחמיר למעיין דכן נראה לשונו דהגהות אשרי כמו שיעו"ש למדקדק היטב וכן הרב מהר"י הכהן איש ירושלמי הביאו הרב מרכבת המשנה נסתפק לעצמו הך ספיקא דכשהגזרה היא להנאת עצמן ולא זכר שר להגהות אשרי לפי שהבין שאין זה ספק ההגהות אשרי.

עוד כתב הפר"ח בתוך הלשון וז"ל וקשה לי דא"כ דמיירי רבא בצינעה אמאי קאמר רבא ברישא קטול אספסתא וכו' עיי"ש הלשון פירוש לפירושו דכפי ההנחה שהניח דג' חלוקים יש מוכרח דסיפא דרבא איירי בצינעה א"כ ברישא ודאי שהוא בצינעה ג"כ והלא אפי' בקטול אספסתא לחודיה יעבור ואל יהרג וא"צ שיאמר ושדי לחיותא.

הלכה ה

ואם יחדוהו להם וכו'. עיין כ"מ וכתב מרן עליו וז"ל ואני אומר שאין טענתו טענה על התוספתא וכו'. וכתב עליו הרב בעץ החיים דף ל"ט וז"ל וליתא דקושית הרמ"ך גם על התוספתא דאפי' בלא יחדוהו אמאי לא ימסרו אחד להציל כולם אחר דהוא והן נהרגין ולא שייך טעמא דמאי חזית והיינו דמסיים בתוספתא אמר ר' יהודה אימתי וכו' אלו דבריו. וכמה תמוהים דבריו במה שכתב דאף בלא יחדוהו כיון שהוא והן נהרגין לא שייך מאי חזית דאמאי לא שייך והא אמרינן למוסר הזה כדי להנצל כולהו מאי חזית דדמך ודחברך סומק טפי מהאי גברא שאתם מוסרים אותו אדרבא תמסרו אחד מכם וינצל אגביו זה באופן דלכל אחד איכא מאי חזית וכבר ביאר מרן בפירוש וז"ל בכל אחד (שירצה) [שירצו] למסור אותו איכא למימר להו מאי חזיתו שתמסרו את זה תמסרו אחד מכם ותנצלו את זה דמאי חזיתו וכו' גם מה שהביא מדברי ר"י בתוס' אין זה כוונת התוס' וכמו שאבאר.

והן קדם אבאר דברי הרמ"ך ולא תיקשי ליה קושית מרן ז"ל הנה מ"ש הרמ"ך אע"פ שנמצא כן בתוספתא לאו היינו הירושלמי כמו שנראה מדברי מרן ממ"ש והיינו דקתני סיפא יחדוהו וכו' אבל ברישא וכו' אלא תוספתא אחרת פ"ז דתרומות והובאה בבראשית רבה פרשה צ"ד סימן ס' אחר שהביא הא דירושלמי דתני סיעה של בני אדם וכו' ואם יחדוהו וכו' אל יהרגו כולם וז"ל אמר ר"י במה דברים אמורים בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ אבל הוא מבפנים והן מבחוץ הואיל והוא והן נהרגין יתנו להן ואל יהרגו כולם כגון שהוא אומר ותבא האשה אל כל העם וכו' הואיל והוא נהרג ואתם נהרגים תנוהו להם ואל תהרגו כולכם ופירוש דהאי ברייתא כתב מהר"ש יפה שם וז"ל פירוש ת"ק קאמר ואם יחדוהו כשבע בן בכרי שיהא חייב מיתה הא לאו הכי אין נותנים אע"פ שיחדוהו ור"י פליג ואמר בד"א שיהא חייב מיתה בזמן שהוא מבפנים וכו' אבל כשכולם מבפנים כיון דסוף סוף כולם נהרגים יתנו להם המיוחד כי למה יסתכנו בעבורו בלא (הואיל) [הועיל] ומייתי ראיה מותבא וכו' שבאה בטענה זאת הואיל וכולכם נהרגים (תנהו) [תנוהו] להם וכו' וזו היא דעת הר"מ שפסק כריש לקיש דסמך על ברייתא זאת דמינה ילפינן שדעת ת"ק דקאמר והוא שיחדוהו רצונו לומר וחייב מיתה כשבע בן בכרי אלו דבריו בקצור נמצא לפי האמור שר"מ ז"ל סמך על התוספתא הלזו.

וזה הוא פירוש דברי הרמ"ך אע"פ שנמצא בתוספתא כדבריו דהיינו האי תוספתא דפ"ז דתרומות דמינה מוכח פירושו דת"ק דצריך שיהיה חייב מיתה דוקא כדי למוסרו לא ידענא וכו' דהא מן הטעם דאמרו בש"ס ביהרג ואל יעבור משום מאי חזית וכו' וא"כ גם

בשאינו חייב מיתה ליכא מאי חזית דמוטב שיהרג הוא ואל יהרגו גם הם ונמצא א"כ דטענת הרמ"ך על הר"מ הוא בהיכא דיחדוהו ומה מקום לדברי מרן ז"ל ועל פי קושית הרמ"ך ממילא אזלא לה הלצת הרב מהר"ש יפה בעד רבינו שפסק כת"ק דאי הכי קשיא.

עוד כתב מרן וז"ל ופסק רבינו כריש לקיש אע"ג דמן הסתם לא קיי"ל כוותיה לגבי ר' יוחנן משום דהוי ספק נפשות דלא ימסרוהו ביד הגוים עכ"ל והקשה הרב בספר מקראי קודש דף ק"ו וז"ל וליתא דגם היכא דפליגי ר"י ור"ל וכו' בדיני נפשות פסקינן כר' יוחנן ומ"ש ספק נפשות לחומרא ליתא דמשום ספק נפשות דכולן הו"ל למפסק לקולא דימסרוהו והוי חומרא דאתי לידי קולא עוד קשה לסברת ר"י אמאי לא סיימה המשנה פ"ח דתרומות נשים וכו' דאם יחדוה ימסרוה ולר"ל ניחא ומחמת קושיא זאת שמעתי ממהר"מ גלאנטי דפסק רבינו כר"ל דמתני' מסייע ליה ועיין דף קכ"ו גם כן ובעץ החיים סדר ויגש. והנה הקושיא השניה לא קשיא במה שנדקדק דברי מרן שכתב ספק נפשות ולהחמיר שלא ימסרוהו בידם של גוים כלומר דהן אמת דהוי ג"כ ספק נפשות לכולן מ"מ הכא שאני דלא לימסרוהו בידם של גוים והוי קום עשה בידים וספק נפשות כזה להורגו בידים אזלינן לקולא גם מה שהקשה ממתני' דתרומות לר' יוחנן לענ"ד אדרבא הוי סייעתיה דאי כר"ל דאפי' יחדוה אי אפשר למוסרה ליתני עדיפא מינה אפי' ששאלו ביחוד לאשה אחת יטמאו כולן ואל ימסרוה אבל לר"י ניחא דנקט מתני' בדוקא ששאלו אחת מהן בלא יחוד ומשו"ה אל ימסרוה ומינה נשמע דאי יחדו אשה אחת ימסרוה ואל יטמאו כולן ומדיוקא נשמע ולא הוצרך תנא לבארו וא"כ מה מקום למה שהליץ המהר"מ גלאנטי ברם למה שהקשה ראשונה צריך לעיין אי פסק כר"י בדיני נפשות או לא וכעת לא מצאתי.

ובדברי מהר"ש יפה שהבאתי גם במה שסיים וז"ל ויש מפרשים דגם בלא יחדוהו אמר ר' יהודה דאם הוא והן נהרגין (ימסרהו) [ימסרוהו] כתב עליו הרב בעץ החיים וז"ל וליתא דאי הכי דמדברי ר"י מוכח דשנים בעי ת"ק מה חידש ר"ל על הברייתא וכ"ת שלא נפרש כפירוש [ה]יש מפרשים א"ה אימא דר"י מפרש הכי ומנא לן דאילו הוה שמיע הך ברייתא הוה הדר ביה עכ"ל. ואחר נשיקת ידיו ורגליו לק"מ דכמו דאמר דר"י לא ידע הך ברייתא כן נאמר דר"ל לא ידעה ומה שהובא בבראשית רבה ר' שמעון אמר כך אמר להם כל המורד וכו' והוא ריש לקיש וכמ"ש מהר"ש יפה הביטה וראה שלא הובאו דבריו כמו שהובאו בירושלמי ולפום גירסת הבראשית רבה הוא מתרץ לת"ק אבל בירושלמי שלא הובאו אלא דברי ת"ק אמרו ר' שמעון בן לקיש אומר והוא שנתחייב מיתה כשבע בן בכרי ודוק ולו יהי שנאמר (הוכי) [הכי] תימה שכתב הוא הוא שלא נפרש כפירוש

יש מפרשים וכו' לא קשה ג"כ כי יש הפרש גדול בין לומר דאתא למעט פירוש הי"מ לכשנאמר דנפרש הכי דקשה טובא דאי לא יחדוהו היאך ימסרוהו.

והנה בפירושא דהאי תוספתא שהבאנו לא נתקררה דעתי בכל הפירושים שראיתי בספרים הפירוש הראשון הוא למהר"ש יפה ז"ל שזכרנו ולענ"ד קשה דא"כ כשאמר ר' שמעון אומר כל המורד במלכות בית דוד חייב משמע דת"ק מדבר בשאין כאן חיוב מיתה ור"ש חידש זה ומה גם שאין בדברי ת"ק גלוי מזה וכמ"ש הכנסת הגדולה חלק יו"ד סי' קנ"ז הגהות ב"י אות מ"ז. עוד פירש הרב כנה"ג בתרי אנפי הראשון דבא לפרש דלא אמר ת"ק שאם יחדוהו כשבע בן בכרי נותנים להם אלא כשהוא והם מבפנים דלכולם תדבק הרעה אבל כשהוא מבפנים והם מבחוץ אפי' יחדוהו יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל ועל זה הקשה דא"כ הכי הו"ל למימר במה דברים אמורים בזמן שהוא והם מבפנים אבל הם מבפנים והוא מבחוץ אין נותנים לו ולא שר' יהודה אומר בהפך במה ד"א בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ אבל כשהוא והם מבפנים יתנוהו להם דמוכח מדבריו שבא להקל יותר מת"ק דלא בעינן יחדוהו אלא (כשהוא והם מבפנים) [כשהוא מבפנים והן בחוץ] אבל (אם הוא מבפנים והן מבחוץ) [כשהוא והם מבפנים] לא בעינן יחדוהו עוד פירש במה ד"א שבא ר"י לומר שלא אמר ת"ק שאם לא יחדוהו אין נותנין (לו) [להם] אלא כשהוא מבפנים והן מבחוץ אבל הוא והם מבפנים נותנים (לו) [להם] ואל יהרגו כולם אפילו בלא יחוד ולפי' זה קשה א"כ דאין כאן יחוד (אל) [את] מי מכולם יתנו דמאי חזיתו דדם דידכו סומק טפי מדם האחר וכן מהר"ש יפה דחה פי' זה מכח קושיא זאת ועוד קשה לפי' זה דא"כ מה מביא ראיה דכשהם כולם מבפנים דיתנו אף בלא יחוד מקרא דותבא האשה בחכמתה וכו' אימא דשאני התם דיחדוהו ושתים גרמא לו הנתינה היחוד וגם כן הוא והם מבפנים או היחוד הוא העיקר והיא גרמא המסירה אבל בסתם אפי' הוא והם בפנים לעולם אימא לך דאסור וכן הרגיש הרב כלי יקר לפי' זה בשמואל ב' פרק י"ח וניחא ליה ע"פ מ"ש בבראשית רבה פרשה צ"ד סי' ח' ותבא האשה אל כל העם בחכמתה אמרה להון אלף גוברין (בעו) [בעי] מינן ולא טב אלף גוברין מלחרבה מדינתכון אמרין (ליה) [לה] כל חד וחד ליהב לפום מאי דאית ליה (אמר) [אמרה] להו דילמא אגב פיוסא שביק צבחר עבדא נפשא כמה דאזלא מפייסא והדרא מאלף לחמש מאות עד למאה לעשרה לחד והוא אכסנאי ומנו שבע בן בכרי מיד ויכרתו את ראשו ע"כ וממאי דקא ס"ד למסור האלף או הת"ק ונתרצו למסור אלמא משמע שהוא מותר אפי' בסתם כיון דהוא והם מבפנים ונהרגים זהו שאמרו כמ"ש ותבא האשה בחכמתה ונתרצו לתת לה אלף או ת"ק וכו' ואפי' שלא נקבו בשמות ש"מ דכשהוא והם מבפנים

אפי' בלא יחוד נותנים אלו דבריו.

ואחרי נשיקת ידיו ורגליו חוץ דמלשון התוספתא אינו מורה כן דאחר שהביא הכתוב ותבא האשה וכו' הואיל והוא נהרג והן נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כולכם דמורה מלשון זה דהראיה לאו היא מקא ס"ד אלא מנתינת שבע בן בכרי ועוד יותר קשה שבתוספתא לא מייתי ההיא דרשא דהבראשית רבה ואיך נסמך עלה והביא קרא לחוד לראיה וקושטא קאי דההיא דרשא דדריש בבראשית רבה לאו היינו חכמת דין אלא חכמה חיצונית כמ"ש מהר"ש יפה ז"ל כי כן דרך החכם לבקש יותר ממה שבדעתו כדי שימעט בעין הנשאל אח"כ שאלתו ולא שהיה על פי הדין באופן שאין לפירוש זה מקום לנוח בדברי ר"י.

גם מה שפי' הרב כנסת הגדולה בסוף דבריו וז"ל ולכן נראה לדרוך בדרך אחרת במה שנבין בדברי ת"ק דתחילה אמר יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל וסיים ואם יחדוהו כשבע בן בכרי נותנין לו ולא אמר ימסרו לו כמו שהתחיל ולא עוד אלא שר"י חוזר ללשון מסירה אימתי וכו' ימסרוהו להם ובהקדים מ"ש מהר"ש יפה על ההיא דירושלמי דעולא וכו' וסיים וזו משנת חסידים ואע"ג דפייסיה ואפייס הו"ל אונס כי אין אדם שליט בעצמו למחול על דמו ועוד דהיה פיתוי ר' יהושע בן לוי וכו' באופן שאפי' ע"י פיוס ופיתוי הויא מסירה וזה הוא טעם ת"ק שהיה משים חילוק בין מסירה מדעתו למסירה שלא מדעתו וזה טעם ת"ק (תני) [דתני] סיעה של בני אדם וכו' אל (ימסור) [ימסרו] להם בין מדעתו בין שלא מדעתו ואם יחדוהו כשבע בן בכרי נותנין להם כלומר ואפ"ה אל ימסרוהו להם בעל כרחו אלא מדעתו כמו שעשו בני יהודה בשמשון ולכן אינו מזכיר כאן מסירה משום דמסירה בעל כרחו אין מוסרין אפי' יחדוהו אלא דוקא מדעתו שיחדוהו ועל זה בא ר"י ופירש דברי ת"ק בד"א בזמן שהוא מבפנים והם מבחוץ כלומר בד"א שבעל כרחו אל ימסרוהו אפי' יחדוהו כשהוא מבפנים והם מבחוץ כמו בשמשון וכן הביא הגירסא רד"ק כמו שעשו בני יהודה בשמשון שהיה הוא לפנים מהסלע והם היו מבחוץ ואפי' שיחדוהו לא מסרוהו אלא מדעתו שנאמר השבעו לי אם תפגעו בי וכו' אבל הוא והם מבפנים דאם הם נהרגים אף הוא נהרג אפי' בעל כרחו מוסרים כמ"ש ותבא האשה וכו' ומסרוהו בעל כרחו ור"ש חולק אר"י וסובר דלא אמר ת"ק דאפי' יחדוהו אין מוסרין אותו בעל כרחו אלא כשאינו חייב מיתה אבל אם הוא חייב מיתה כשבע בן בכרי מוסרין אותו בעל כורחו בין הוא מבפנים והם מבחוץ ובין הוא והן מבפנים כל שיחדוהו והוא חייב מיתה מוסרין אותו בכל גוונא אלו דבריו ז"ל.

ולענ"ד אחר נשיקת ידיו ורגליו גם פי' זה תמוה בעיני דודאי כדאפייסו ליה ואפייס לא

חשיב איסור כלל אלא דלא מיקרייא חסיד אבל מן הדין מוסרין לו כמ"ש ר' יהושע בן לוי ולא משנה עשיתי והשיב לו אליהו וכי היא משנת חסידים וא"כ איך מחלק ועוד דא"כ אדרבא יותר היה צריך למינקט בלישניה הת"ק יהרגו כולם ואל יתנו נפש אחת דאפי' נתינה אסור כיון דאין כאן יחוד ולמה נקט לשון מסירה דמשמע מסירה גמורה והיה צודק לשון נתינה דנכנס בנתינה ויוצא בנתינה ואם יחדוהו נותנים לו ועוד כיון דלפי דברי ר"י לדעת ת"ק איירי האי ואם יחדוהו כנדון שמשון דהיה הוא מבפנים והם מבחוץ למה נקט כשבע בן בכרי הול"ל ואם יחדוהו כשמשון יתנוהו לו דשם הוה יחוד והוה הוא מבפנים והם מבחוץ ועוד למה לא השמיענו ת"ק כשהוא והן מבחוץ או מבפנים דימסרו אותו והאחרון הכביד דלפי דרכו דאיכא הפרש בין מסירה בעל כרחו לאפייסו ליה ואפייס דהיינו אם הוא מבפנים והם מבחוץ אי אפייסו לו נותנין אי לא בעל כרחו אל ימסרוהו ואי הוא והם מבפנים אף בעל כרחו ימסרוהו א"כ בנדון ריב"ל היה הוא והם מבפנים כמ"ש אכפין מדינתא וא"כ משו"ה היה יכול למוסרו בעל כרחו ואפ"ה אפייס ליה נמצא עשה הדרגה יותר מן הדין וזו היא מדת חסידות ואיך אמר לו אליהו וכי היא משנת חסידים והא עשה לפנים משורת הדין אלא ודאי קושטא קאי דבין מסירה בידים בין ע"י פיוס הכל חשיב מסירה ומהר"ש יפה בקושיתו חשב דהפיוס חשיב כמידת חסידות והשיב דחשיב מסירה ולא עשה מדת חסידות אלא שורת הדין וכמו שהשיב ר' יהושע בן לוי ולא משנה עשיתי וכו' ואי לא היה מפייס היה מוסרו בידים בעל כרחו והכל אחד ונמצא דגם פי' זה ליתא בהאי תוספתא.

ולענ"ד נראה דהאי בד"א דר"י לאו לפרש אתא אלא לחלוק וכסברת אצילי רברבי דסברי דההיא כללא דכל מקום שאמר ר"י אימתי ובמה לפרש דברי חכמים אינו אלא במשנה אבל לא בברייתא יעו"ש בספר יד מלאכי מערכה לקראת מערכה וסיים הוא ואין בידי להכריח יעו"ש כלל הכ"ף ואנא בריה קלה מכרענא לה מהכא דהיא ברייתא וליכא למפרשה אלא לחלוק והכי פירושו סיעה וכו' דת"ק חילק בין יחדוהו ללא יחדוהו דאי לא יחדוהו אין נותנים מטעמא דמאי חזית ואי יחדוהו נותנים ור"י חולק ואומר החילוק באופן אחר והוא דגם ביחדוהו יש הפרש אם ימסרוהו ללא ימסרוהו ואמר ר"י בד"א באף אם יחדוהו דאין נותנין אלא כשהוא מבפנים והם מבחוץ אבל כשהוא והם מבפנים נותנים ונקט תחילה איסור המסירה ואח"כ ההתר כסיגנון הת"ק ונמצא ר"י החמיר במסירה יותר מת"ק דלת"ק כשיחדוהו לעולם נותנין ולר"י צריך שיהיו כולם מבפנים והביא ראיה מותבא האשה אל העם בחכמתה דהיינו דהואיל והוא והן נהרגין תנוהו להם ואל תהרגו כולכם ובא השלישי ר"ש ואמר כך אמרה להם כל המורד במלכות בן

דוד חייב מיתה אי חייב מיתה מוסרין אותו ואי לאו אין מוסרין אותו ופליג את"ק באופן דלאו כמו שחילק הת"ק בין יחדוהו ללא יחדוהו דלעולם גם ביחדוהו יש חילוק אי חייב מיתה מוסרין אותו ואי לאו אין מוסרין אותו כן נראה לי בפי' דהאי תוספתא.

ואחר החיפוש ראיתי לרש"י בסנהדרין דף ע"ב על מאי דתנן התם יצא ראשו אין נוגעים בו דאין דוחין נפש מפני נפש דהוה ליה כילוד וא"ת מעשה דשבע בן בכרי הנה ראשו מושלך וכו' דדחו נפש מפני נפש התם משום דאפי' לא מסרוהו לו היה נהרג בעיר כשיתפסנה יואב והם נהרגים עמו אבל אם היה הוא ניצל אע"פ שהן נהרגין לא היו רשאין למוסרו אי נמי משום דמורד במלכות הוה והכי מפרש לה בתוספתא דתרומות עכ"ל הנך רואה דהני שני תירוצים דתירץ רש"י היינו דברי ר"י ודברי ר"ש דמורד במלכות היה וחייב מיתה ולפי מאי דפרישנא הו"ל לתרץ תירוץ אחר לדעת הת"ק דמחלק בין יחדוהו ללא יחדוהו דבלא יחדוהו אין נותנין וכאן שיצא ראשו וחשיב כילוד לא יחדוהו לו אלא דכדי להציל למקשה לילד רוצים להמית לולד ואין דוחין נפש מפני נפש ונמצא תירוץ שלישי לדעת ת"ק נראה דלא הבין כפירושינו אלא דהוא (אפרש) [יפרש] וכחד מן הפירושים שדחינו שהוא דר"י בא לפרש לת"ק דלא אמר שאם לא יחדוהו אין נותנים אלא כשהוא מבפנים והם מבחוץ אבל אם כולם מבפנים גם אם לא יחדוהו נותנים נמצא דהכל תלוי באם כולן נהרגין כמוהו ונמצא דליכא [תירוץ] שלישי אלא דפירוש זה דחוי מעיקרו וכדכתיבנא דכאן לא שייך יחוד בולד.

ואיך שיהיה נמצא ס"ל לרש"י דלא פליגי ר"י ות"ק אלא ר"י בא לפרש דעת הת"ק דס"ל דיש הפרש בין הוא מבפנים והם מבחוץ לשכולם מבפנים דכשכולם מבפנים אף בלא יחדוהו נותנין אותו ולר"ש כל שחייב מיתה נותנין אף בלא יחדוהו ואם אינו חייב מיתה אין נותנין אף ביחדוהו ומן התימה על הרב (זרח) [זרע] ברך סדר ויגש שכתב וז"ל ומבואר שם ברש"י ורד"ק דבחייב מיתה כו"ע מודו דמותר ואפי' בלא יחדוהו וביחדוהו מותר אפי' אינו חייב מיתה כי פליגי באינו חייב מיתה ולא יחדוהו וחוץ דרש"י ורד"ק לא דברו כלל מזה אלא הביאו התוספתא כדמותה עוד דמרש"י שהבאנו נראה בפירוש דפליגי בזה למר אף בלא יחדוהו אם כולן נהרגין (יתנהו) [יתנוהו] ולמר דאם חייב מיתה יתנוהו והוא כתב דבחייב מיתה לכו"ע נותנים והא לר"ש יחוד לא מהני ועוד בלא יחדוהו ואינו חייב מיתה מי איכא מ"ד דימסרו למי ימסרו מאי חזית וכו' ואפי' בבן נח אסור כמ"ש הרב פרשת דרכים ומשנה למלך יעו"ש ודבריו נעלמו מני.

וע"פ מחלוקת זה נראה שיובנו דברי הבראשית רבה פרק צ"א סי' ו' אמר לו יהודה אבא אם הולך בנימין עמנו ספק נתפס ספק לא נתפס ואם אינו הולך עמנו כולנו מתים ברעב

מוטב תניח הספק ותתפוס את הודאי אמר מי מערב בו אמר לו אני שנא' אנכי וכו' ולכאורה הוא דבר תמוה אחר שאמר לו דברים של טעם איך שואל מי מערב אלא הכונה הכי הוא דהא פסק הרמב"ם כר"ש דדוקא אי חייב מיתה מוסרין ואי לא אין מוסרין אף דיחדוהו ולכן טוען יהודה דהכא אף דבנימין אינו חייב מיתה אפ"ה צריך ליתנו לו לפי שהוא ספק נתפס משא"כ אי אין אנו נותנין לו כולנו מתים ברעב ואיך נניח את הספק ונתפוס את הודאי ויעקב אבינו חשש להו דסבירא להו כת"ק דכל שיחדוהו אף שאינו חייב מיתה צריך למוסרו אלא דיראים מיעקב לומר דס"ל כת"ק לפי דיעקב לא סבירא ליה הכי ואינו נותנו לכן מודים לו בדין דהלכה כר"ש ומטעם אחר מוסרים לו כי הוא ספק נתפס ואיך יניח את הספק ותתפוס את הודאי ולזה שואל יעקב מי מערב כלומר תן לי ערב דהאמת הוא שהוא ספק נתפס ומטעם זה הוא דאתם רוצים למוסרו ולא דודאי נתפס ואפ"ה אתם רוצים למסרו כי אתם סוברים דהלכה כת"ק דכל שיחדוהו נותנין והשיב יהודה אנכי אערבנו וכו' נתן לו ערבון גמור לבל יתפס בודאי.

הלכה ח

עיין מ"ש חכם בני בדברי המל"מ בספר אגורה באהלך דף ל"ח ול"ט.